

УДК 741.5.041.8:316.343-057.85]

Ігор Шумський,
професор, народний художник України
декан факультету образотворчого мистецтва
та реставрації Львівської національної академії
мистецтв

ЕМОЦІЙНІСТЬ (СПОНТАННІСТЬ) ТА СИЛА ЗОБРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У МИСТЕЦТВІ ПОРТРЕТА (НА ПРИКЛАДІ ГРОТЕСКНИХ РИСУНКІВ ТА ШАРЖІВ)

Анотація. У статті розглядається специфіка емоційно-чуттєвого сприйняття природи у процесі рисунку, наголошується на різних аспектах знань, основою яких є спонтанність, яка більш широко дозволяє розкрити суть чуттєво-образно-художнього мислення в опануванні виразності короткотривалих, гротескних рисунків та шаржів. На основі практичного досвіду визначаються форми і методи роботи для розвитку цих оригінальних жанрів мистецтва. Акцентується на уникненні надмірного аналізу, що може стати перешкодою у процесі роботи, щоб таким чином не звести нанівець емоційну та змістовну дію гротескового твору.

Експресивне почуття сприяє знайденню підпорядкованого уяві конкретного, оригінального образу, швидко зафіксоване перше спонтанне відчуття виявляється винятково цінним і переконливим, а мистецька інтуїція допомагає рисувальникові відчути момент, коли спроби щось додати чи виправити стають непотрібними. Творчість, розвинута в системі активного, образного сприйняття, вражає своєю оригінальністю, безпосередньою переконливістю, а умовність засобів виразу стимулюють творчий процес.

Експресія, виразність гротеску, абстрактність сприйняття й мислення принесли стилістичне вдосконалення, нову пластичну культуру, збагатили діапазон виразальних засобів. Творчість, розвинута в системі активного, образного сприйняття, вражає своєю оригінальністю, безпосередньою переконливістю, а умовність засобів виразу стимулюють творчий процес. Завданням емоційності в роботі над гроте-

сковими зображенням є не принцип побудови голови людини, а, швидше, розмірковування над виразністю її складових частин, конструювання її просторового організму.

Ключові слова: емоційність, експресія, спонтанність, сприйняття, асоціації, чуттєвість, спостереження, порівняння, пізнання, образно-художнє мислення, інтерпретація, гротеск, шарж.

«Якщо виникає спонтанність, коли вона інтуїтивна і коли на неї не діє педантичне втручання інтелекту, її можна застосовувати вільно і щедро в художньому творі.»
Олександр Архипенко [1. ст.220].

Стимулюючи аналітичний процес при оцінці натурного об'єкту, митцеві важливо пам'ятати про вагому емоційну сферу сприйняття. Емоційне налаштування має особливе, іноді визначальне значення у роботі студента над опануванням секретами майстерності. Пронизані живими емоціями, короткотривалі рисунки, начерки, зокрема шаржі, допомагають ефективно використовувати виразальні засоби, містять у собі великий потенціал для розвитку образного представлення обраної теми, проявлення її структурної якості, пластичного змісту. Анрі Матісс про свої рисунки, виконані під впливом безпосередніх емоцій, говорив: «...вони приходять як відкриття після аналітичної роботи, яка на початках, ніби не дає ніякого результату. Ці рисунки – щось подібне до висновків розуму...» [15.ст. 84]. Характерні риси природи, її специфічні особливості інспірують виникнення емоцій рисувальника, забезпечують динамічну форму його поведінки, активізують сприйняття. Експресивне почуття сприяє знайденню підпорядкованого уяві конкретного, оригінального образу, швидко зафіксоване перше спонтанне відчуття виявляється винятково цінним і переконливим, а мистецька інтуїція допомагає рисувальникові відчути момент, коли спроби щось додати чи виправити стають непотрібними.

Для результативного провадження роботи необхідний добре налаштований контроль та концентрація напруги, коли думка та чуттєвість, діяння руки з олівцем чи пензлем об'єднанні

одним процесом. На зміну поверхневому приходиться відмінне, мистецьке «бачення» натурального об'єкту, яке постає в образній, узагальненій, яскравій і виразній формі.

Гротескні рисунки вимагають від художника вміння розпоряджатися простими і виразними зображальними засобами. Питання їх характеру та застосування привертало увагу митців, художників-педагогів і сто, і двісті, і п'ятсот років тому. Значення та комбінаторні можливості емоційних гротескних рисунків відзначали, між іншими Леонардо да Вінчі, Альбрехт Дюрер, Франсиско Гойя, особливо увагу приділяли їм Олександр Архипенко, Василь Кандинський, Казимир Малевич, теоретик мистецтва Йоганнес Іттен, естетик і психолог Рудольф Арнгейм. Завдяки їхній праці у ХХ ст. відбулася еволюція мистецької форми, плями, лінії як виразальних елементів, призначених для гранично узагальненої, абстрактної образотворчості. Експресія, кострубатість, плавність лінії, як і штриха, агресивність кольорової плями, динаміка форми визначають переконливість зображення. «Для суворості потрібно застосовувати суворі жести, а для ласки - ніжні.» - радив Альбрехт Дюрер [б. ст.318].

«Кожен повинен вміти зробити і мужицьке (про різке, зневажливо грубе, простакувате розяснення від авт.статті) і шляхетне (про ніжне, досконало-витончене, елегантне від авт.статті) зображення, між якими можна знайти багато середніх типів. І це також велике мистецтво, якщо хто-небудь у грубих речах зуміє вимовити і правдиво застосувати істинну силу та майстерність.» говорив про професійні якості митця Альбрехт Дюрер [б.ст.358].

Перехід від натуралістичної зображальності до образного й абстрактного відтворення, від пасивно-зображального до знаково-абстрактного, спричинив переоцінку поняття реалістичного у мистецтві. Експресія, виразність гротеску, абстрактність сприйняття й мислення принесли стилістичне вдосконалення, нову пластичну культуру, збагатило діапазон виразальних засобів. Творчість, розвинута в системі активного, образного сприйняття, вражає своєю оригінальністю, безпосередньою переконливістю, а умовність засобів виразу стимулюють творчий процес. Створюючи іронічний чи експресивний образ, митці застосовують загострення

та деформації. У підсумку цей чудовий тандем спрацьовує як спонтанний, миттєвий задум. Емоційно пропустивши через горнило творчої інтерпретації цю «невідповідність», митець виявляє та підкреслює динаміку складових елементів людської голови.

Рисунок, утворений поєднанням характерних співвідношень, поєднанням об'ємних форм, експресивних ліній впливає на психологічно-візуальне його сприйняття. «Якщо тобі потрібно створити образ бруталної людини, твори його лютими рухами, стусанами рук...» - радив Леонардо да Вінчі [13.ст.124.]. Побачивши експресивне зображення своєї фізіономії, втіленої геніальним пензлем Дієго Веласкеса, Папа Інокентій Х пробурмотів: «torro vero...!» (іт. «надто правдиво...!»).

Емоційність нерідко демонструє феноменальні технічні новації, які були не самоціллю, а мали за мету знайти та освоїти засоби найвиразнішого трактування художньої форми. Це вимагало нового бачення, особливого тонкого сприйняття та застосування різних прийомів та узагальнень. Будь-яка лінія, кольорова пляма, об'ємна форма та їхні комбінації є засобом спілкування між автором та глядачем. Виразність форми, породжена митцем, залежить від її контуру та розміру. Кожне суб'єктивне формотворення є інстинктивне, якщо воно відповідає людській конституції та її темпераменту. Через особисті спостереження митець впроваджує у творчий процес власні враження, знахідки та відкриття: мова засобів художнього вираження має нескінченну комбінаторику їх застосування, варіантність їх пластичних взаємодій, надає можливість удосконалювати інформативну структуру, поглиблювати образно змістовну суть. Художник у процесі роботи наповнюється почуттями, основою, на якій базується особлива сила спонтанних дій митця. Важливо вловити тембр або тональність вражень, які отримуються через інтуїтивні почуття, викликані натурою. Під їх впливом створюються і гротескні зображення. Ці універсальні коди не можна сприймати однозначно, як букви з абетки. Дія цих унікальних засобів спілкування пояснює:

- захоплення натурою, що викликає сильне відчуття експресії - незвично особливу «ілюзію» дійсності;

- емоційність, збудженість митця, які інтуї-

тивно зацікавлюють та сприяють активності, визначають його темперамент в роботі;

- характератури, якій повинен відповідати загострений варіант її вираження;

- звучання найдзвінкіших якостейатури, шкалу їх сприйняття, їх психологічну дію, яка допомагає визначитися з межею узагальнень;

- вибір відповідних зображальних засобів передачі майбутнього зображення, які викликані характероматури;

- застосування арсеналу прийомів зображальних засобів, якими володіє художник, що робить кінцевий результат більш якісним та переконливішим;

- особливість характеру твору, якій повинен відповідати характеруатури та викликати більший емоційно-психологічний вплив у його сприйнятті, ніж сама модель, це наповнює його значення візуальною суттю та силою.

Завданням емоційності в роботі над гротесковими зображеннями є не принцип побудови голови людини, а, швидше, розмірковування над виразністю її складових частин, конструювання її просторового організму, тому:

1. Почуття, емоційне збудження автора, допомагають досягнути особливостіатури, побачити її сутність.

2. Раціональне та емоційне в короткотривалих рисунках, висловлюється вибором використанням художніх засобів, матеріалів та технічних прийомів. Через них художник передає глибину свого мислення, свою своєрідність, розкриваючи особливості та оригінальність свого творчого «я».

3. Наслідуючи внутрішні імпульси відчуттів, від раніше побаченого, особливо переконливими та корисними стають гротескові рисунки та шаржі, зроблені по пам'яті. Для митця, якій прагне опанувати мистецтво гротеску, дуже важливо виробити цю пам'ять та залучити її до творчого процесу.

Висновки. Емоційність в образотворчій мистецькій освіті є важливим пізнавальним аспектом, якій допомагає:

1. Сконцентрувати увагу на індивідуальних характеристиках голови людини та мати власні відношення до деталей та фактів.

2. Розвинути і виховати образну думку, фантазію, особисту винахідливість, що є мостом до образотворчої виразності, яка залежить

від спостережливості та використаних засобів вираження.

3. Знайти відправну точку для передачі експресії форм, що є трампліном до нового етапу художнього мислення.

4. Розвинути варіаційність та комбінації художнього мислення, (щоб виражати враження та почуття).

1. Архипенко Олександр . Теоретичні нотатки. Хроніка – 2000. К.
2. Архипенко Олександр. «Всі ідеї є у всесвіті.» Музейний провулок. №1/2004.
3. Арнхейм Рудольф. Искусство и визуальное восприятие. М. Прогресс. М.1974.
4. Арнхейм Рудольф. Новые очерки по психологии искусства. М. Прометей. М.1994.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. ВТФ. Перун.2003.
6. Дюрер Альбрехт. Трактат . Дневники. Письма. Санкт-Петербург, “Азбука” 2000.
7. Зельдман.Ганс. Искусство и истина. Аxiома. Санкт-Петербург. 2000.
8. Ілку Маріон. Живопис, графіка, Львів
9. Кандинский В.В. Избранные труды по теории искусства. Гилея. М. 2001.
10. Кандинский В. Точка и линия на плоскости. Санкт-Петербург. Издательство Азбука. 2005.
- 11.Кандинський. В. Основні елементи живопису. (Доповідь в секції монументального мистецтва ІНХУКА, протокол № 4 від 02.06. 1920 р.
12. Краткий словарь по эстетике, М.: Просвещение, 1983 р.
13. Леонардо да Винчи. О науке и искусстве. Санкт-Петербург. Амфора. 2005.
14. Львів сміється. М.Ілку, Е.Мисько, В.Патик. Каталог виставки. Львів. 1999.
15. Матісс Анрі.Заметки живописца. Санкт-Петербург. Азбука.2001.
16. Патик Володимир. Каталог до виставки «Людина, що народилася з пензлем у руці» галерея Гері Боумена м. Львів 2018 р.
17. Словник іншомовних слів, К. Видавництво “Довіра” УНВЦ “Рідна мова”, 2000 .
18. Словник іншомовних слів, К., 1975 р.
19. Українська радянська енциклопедія. Т.3.6.12.16. Академія наук України. К. 1963.
20. Gorska Hanna – Lipinski Eryk. Z dziejow Karykatury polskiej. Wiedza powszechna. Warszawa. 1977.
21. Hussarski Wacław. Karykatura w Polsce. Warszawa.

- Gebethner I Woiff. 1926, 28 c/ 38 N Monosrafit artystyczne 8.
22. Ilku Marion Jozsef. Porte - karikaturak. Karpát - medencei arcképcsarnok. Intermix Kiado. Ungvár - Budapest, 1998.
23. Lipinski Eryk. O pisarzach z usmiechem. Wydawnictwo polskiego towarzystwa wydawców ksiazek. Warszawa. 1989.
24. Szwajcer Jerzy. Jotes ze wspomnien karykaturzysty. Wroclaw. 1960. Warszawa/ Zaklad narodowy imienia Ossolinsrich.
25. Wilz Ignacy , Jerzy Zaruba. 50 lat karykatury polskiej Arady, 1961

ABSTRACT

The article considers the specifics of emotional and sensory perception of nature in the process of drawing, emphasizes various aspects of knowledge, based on spontaneity, which more widely reveals the essence of sensory-artistic thinking in mastering the expressiveness of short, grotesque drawings and cartoons. On the basis of practical experience the forms and methods of work for the development of these original genres of art are determined. Emphasis is placed on avoiding excessive analysis, which can be an obstacle in the process of work, so as not to nullify the emotional and meaningful effect of the grotesque work. Expressive feeling helps to find a concrete, original image subordinated to the imagination, the first spontaneous feeling quickly recorded is extremely valuable and convincing, and artistic intuition helps the painter to feel

the moment when attempts to add or correct something become unnecessary. Creativity, developed in the system of active, figurative perception, impresses with its originality, direct persuasiveness, and the conventionality of the means of expression stimulate the creative process. Expression, expressiveness of the grotesque, abstract perception and thinking brought stylistic improvement, a new plastic culture, enriched the range of means of expression. Creativity, developed in the system of active, figurative perception, impresses with its originality, direct persuasiveness, and the conventionality of the means of expression stimulate the creative process. The task of emotionality in the work on grotesque images is not the principle of construction of the human head, but rather reflection on the expressiveness of its constituent parts, the construction of its spatial organism.

Key words: emotionality, expression, spontaneity, perception, associations, sensuality, observation, comparison, cognition, figurative-artistic thinking, interpretation, grotesque, cartoon.

Емоційність (спонтанність) та сила зображальних засобів у мистецтві портрета (на прикладі гротескних рисунків та шаржів)

